

ایران‌شناسان پاکستانی
نوشته: بانورضوانی

از: پاکستان

ممتاز حسن احسن

گفتی که چرا حال دل زار نکویی

من خودکنم آغاز به پایان که رسانده؟!

نام وی «ممتاز حسن»، پدرش «محمد حسن»، مادرش «بانو خوش دامن»، جدش «غلام محمد». در ششم اگست سال ۱۹۰۷ میلادی در روستای «تلوندی موسی خان» که تا شهر گجراتواله در ایالت پنجاب هشت میل فاصله دارد متولد شده است.

خانواده اش از بزرگان ادبا و شمرها و نویسندگان پنجاب پاکستان بلکه شبه قاره بودند.

جدش شاعر و ادیب و نویسنده بود، پدرش عاشق زبان و ادبیات فارسی و قاضی دادگستری بود.

مادرش معروف به «بانوی خوشدامن» فارسی دان و مسلمان واقعی و سرمشق زنان دیگر بود. کتابخانه یی داشتند که در سرتاسر ایالت پنجاب شهرت داشت و هم اکنون بقایای این کتابخانه در شهر کراچی موجود است و در حدود ۱۲ هزار مجلد کتاب چاپی و بیش از یک هزار نسخه خطی دارد.

دکتر ممتاز حسن با هوش سرشار، دوره های دبستان و دبیرستان و دانشکده و دانشگاه را پیاپی رسانید و بدرجه دکتری نائل آمد و پس از آن در دبیرستانهای مختلف و در دانشکده ها و دانشگاه ها بتدریس و تعلیم پرداخت.

علاوه بر درجه دکتری دیپلم « منشی فاضل فارسی » و « ادیب فاضل اردو » و مولوی فاضل عربی ، را در دانشکده خاور شناسی لاهور به دست آورد و همواره در امتحانات مسابقه‌یی شرکت می‌جست و برنده « بورس تحصیلی » میگشت و قبل از استقلال پاکستان و بعد از آن به مناصب و مشاغل مهم رسید. در دهلی در دانشکده سینت استیفان بود و در لاهور در دانشکده فارمن کریستین .

بعد یکی از اعضای عالی رتبه کمیسیون تقسیم شبه قاره و منشی مخصوص لیاقت علی خان شهید شد. متصدی امور وزارت دزایی، دبیر مخصوص وزیر، رئیس کمیسیون بانک مرکزی پاکستان، چندین بار رئیس انجمن فرهنگی ایران و پاکستان، پاکستان و آمریکا، پاکستان و آلمان، رئیس کمیسیون ملی یونسکو، رئیس آکادمی اقبال، رئیس اداره ترقی اردو، عضو افتخاری مؤسسه ایتالیایی در خاور دور و خاور میانه و چندین مسئولیت فرهنگی و علمی و اقتصادی و ادبی دیگر را بر عهده داشته است، دکتر ممتاز حسن می‌گوید :

زبان فارسی، زبان نیاکان من بوده است و همه افتخارات گذشته من و هموطنانم به زبان فارسی نگاشته شده است، بنا بر این به زبان فارسی با دیده احترام و بزرگداشت می‌نگرم و رقیق ترین مکفونات قلبی خودم را به زبان فارسی بیان می‌کنم یعنی شعر می‌گویم :

دکتر ممتاز حسن می‌گوید : برای من این افتخار هست که خود را وابسته و پیوسته بایران بزرگ فرهنگی می‌دانم . من از ایران بزرگ فرهنگی هستم . برای من این مسئله حل شده است که ایران همیشه سرچشمه‌های الهامات روحانی و فرهنگی و ادبی مردم پاکستان بوده است .

ما از صمیم قلب می‌خواهیم در کشور خود باز به آن سرچشمه‌های زلال حافظ و سعدی و خیام و نظامی و مولوی و فردوسی و عطار و دیگر ادبا و شعرا برسیم .

ممتاز حسن دبیر گروه جشن بزرگداشت دوهزار و پانصدمین سال بنیانگذاری

شاهنشاهی ایران در پاکستان بود و از این راه خدمت بزرگی بانجام رسانید و تعدادی از متون ارزنده کهن و تعدادی از تصنیفات مهم را با مقدمه و نظارت خود به طبع رسانید از جمله: دیوان صائب به خط و مهر خودش، دیوان حافظ شیرازی بخط محمود بن حسن نیشابوری.

مثنوی والہ سلطان داغستانی . دیوان حزین .

منتخباتی از آثار و احوال شاعران پارسی گوی بلوچستان .

فهرست نسخه های خطی فارسی موزه ملی پاکستان .

تذکره شاعران و سخنوران پارسی گوی دلاهور .

ایران و پاکستان این کتاب آخر از ارزنده ترین کارهایی است که تا کنون انجام شده ، مؤلفش احمد رضی خان و مقدمه تحقیقی آنرا آقای دکتر ممتاز حسین به زبان انگلیسی نگاشته است و تاریخچه تمدن ایران و پاکستان در آن است در پاکستان کسی نیست که دکتر ممتاز حسن را نشناسد مخصوصاً شاعران و ادیبان و مصنفان و ناشران و کتاب فروشان زیرا برای همه آنان کار - های نیک انجام داده است ، بر بسیاری از کتابهای آنان مقدمه نگاشته است و اکثر این مقدمه ها مقتضای کمال و مقام به زبان فارسی بوده است ، این چند جمله را از مقدمه او بر کتاب «منتخباتی از شعرای فارسی - گوی بلوچستان (۴)» نقل می کنم :

« روابط سیاسی و فرهنگی ما بین دو کشور که بیشتر بر زبان و ادبیات فارسی اساس دارد از زمان ما قبل تاریخ موجود ناگسستنی است . بلوچستان از سایر ایالات پاکستان در همجواری ایران نزدیک تر است . شعرای این سرزمین به شعر و ادب فارسی علاقه وافر داشته اند . اولین شاعره فارسی زبان عصر اسلامی رابعه بنت کعب قزداری از همین سرزمین بلوچستان برخاسته .

اکنون غزلی از ممتاز حسن :

فریب قهر و وفایی که داشتی داری

همان نهفته جفایی که داشتی داری

منم که کشته اندام دلبربای توام

به جان تو که ادایی که داشتی داری

به بزم غیر نشینی بمن نظر نکنی
 توافقی و جفایی که داشتی داری
 تویی که پیکر حسنی و جان زیبایی
 جمال هوش ربایی که داشتی داری
 ز فیض هاتف غیبی است این سخن احسن
 دلت که هست و نوایی که داشتی داری
 سروده‌ای غزل فارسی پس از سی سال
 جنون نغمه سرایی که داشتی داری
 اگر بغیر ملامت ندیده‌ای از خلق
 حزین میاش خدایی که داشتی داری

دکتر ممتاز حسن در برابر کارهای اجتماعی و خدمات انسانی و ادبی که انجام داده به دریافت نشان‌ها و مدال‌های گوناگون مفتخر گشته است. و ضمناً تعدادی از هدایای ارزنده و انعامات و جوایز هم نصیب او گشته است که هر کدام برای خودسرگذشت تاریخی و اجتماعی جالبی دارد و شرح جداگانه می‌خواهد. نشانهایی که دریافت داشته بدین قرار است:

۱- صلیب لیاقت از آلمان.

۲- صلیب بزرگ لیاقت با حمایل از آلمان.

۳- نشان سپاس از دولت شاهنشاهی ایران.

۴- مدال گوته از آلمان.

۵- مدال طلایی لیاقت فرهنگی از ایتالیا.

دکتر ممتاز حسن را تصنیفات و مقالات تاریخی ادبی و علمی ارزنده است و در ۱۹۶۷ میلادی از طرف وزارت دارایی پاکستان به افتخار بازنشستگی نائل شده است و اکنون هم چند کار مهم را مسؤول است از جمله: رئیس اداره تاریخ پاکستان، مسؤول يك مؤسسه دولتی اقتصادی، ضمناً با مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان همکاری نزدیک دارد و اینگونه شنیدم که کتابی ارزنده در موضوع ایران‌شناسی به زبان انگلیسی در دست تألیف دارد.